

Tévút vagy valódi út?

Esetek és gondolatok a Fogytékosjogi ENSZ-egyezménybeli „észszerű alkalmazkodás” fogalmának értelmezése kapcsán

Az *észszerű alkalmazkodás* nemzetközi szinten a Fogytékosjogi ENSZ-egyezményben megjelenő fogalom: a környezeti feltételek olyan átalakítását jelöli, amelynek révén a fogyatékossgal élő személy mindenki máshoz hasonlóan tud, tudna részt venni a mindennapi életben. Ám az, hogy mit jelent ez a gyakorlatban, s mit jelenthetne, egy másik kérdés. Az esetjog vizsgálatán keresztül keresem a lehetséges és kritikus válaszokat.

BEVEZETÉS

„Mert nem úgy, hogy másoknak könnyebbségük, néktek pedig nyomorúságtok legyen, hanem egyenlőség szerint; e mostani időben a ti bőségtek pótolja amazoknak fogyatkozását; Hogy amazoknak bősége is pótolhassa a ti fogyatkozásokat, hogy így egyenlőség legyen” (2 Kor, 8, 13–14) – olvashatjuk a Korintusiaknak írt levélben. Ezen egyenlőség elérésének eszköze az ún. észszerű alkalmazkodás is lehet. Ugyanakkor mit is jelent elméletben ez a fogalom, illetve mit jelent Európában a jelenlegi esetjogi gyakorlatot tekintve?

Nemzetközi szinten az észszerű alkalmazkodás a fogyatékossgal relációjában a Fogyatékossgal élő személyek jogairól szóló ENSZ-egyezményben (*Convention on the Rights of Persons with Disabilities*, továbbiakban: Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény) jelenik meg. Eszerint olyan – bizonyos keretek között elért – elengedhetetlen és megfelelő módosításokról van szó, amelyek révén a fogyatékossgal élő személy mindenki máshoz hasonlóan tud részt venni a mindennapi életben. A 2008 óta „élő” fogalom mind a kapcsolódó ENSZ-bizottság, mind a luxemburgi és a strasbourgi bíróság gyakorlata révén kirajzolt egyfajta értelmezést, felvetve számomra annak kérdését, hogy az észszerű alkalmazkodás mennyiben jelent a fogyatékossgal élő személyek számára élő és megfelelő eszközt.

Az alábbiakban az észszerű alkalmazkodás fogalmát, annak a hozzáférhetőséghez és az egyetemes tervezéshez való viszonyát, illetve a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény Bizottságának (továbbiakban: Bizottság), a luxemburgi és strasbourgi bíróságnak kapcsolódó esetjogát kívánom górcső alá venni. Az alábbi kitekintésben támaszkodtam doktori értekezésem eredményeire is.

AZ ÉSZSZERŰ ALKALMAZKODÁS FOGALMA

Az észszerű alkalmazkodás az egyenlőség elérését célozza meg. Ez a kötelezettség először az Amerikai Egyesült Államokban fogalmazódott meg a vallással kapcsolatban, s innen terjedt át a civiljogi mozgalmak kiterjedésével a fogyatékossgal élő emberekre is. Először az 1973-as *Rehabilitation Act*-ben (rehabilitációs törvény), majd az 1990-es *Americans with Disabilities Act*-ben (fogyatékkal élő amerikaiak törvénye, továbbiakban: ADA) fejtették ki a fogalmat. Később ezek a törvények szolgálták a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény és az egész európai szabályozás alapjául. Uniós kontextusban jelenleg csak a fogyatékossg mint védett tulajdonság vonatkozásában, s csak a foglalkoztatás és munkavégzés területén jelent kötelezettséget a Foglalkoztatási Keretirányelv révén. Ehhez képest a strasbourgi bíróság esetjogon keresztül értelmezése tágabb, hiszen nem szűkíti le az észszerű alkalmazkodás megjelenítését és szerepét a fogyatékossg kapcsán csak a foglalkoztatásra.

A Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény egyik legjelentősebb vívmánya az észszerű alkalmazkodás, hiszen mintegy önálló jogként jelenik meg, a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény egészét áthatva, annak legalapvetőbb eszközének is tekintve azt (Kayess, & French, 2008: 11). Habár csak a fogyatékossg alapján, de az élet minden területére vonatkoztatja az észszerű alkalmazkodás fogalmát. Ennek az élet egészére való kihatását erősíti meg az, hogy a *Meghatározások és az Egyenlőség és hátrányos megkülönböztetéstől való mentesség* című cikkek között helyezték el. Így a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény 2. cikk 4. pontja és az 5. cikk 3. pontja alapján az észszerű alkalmazkodás az egyenlőség megteremtésének és a hátrányos megkülönböztetés leküzdésének, speciálisan pedig a személy szabadsága és biztonsága (Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény 14. cikk 2. bekezdés), az oktatás (Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény 24. cikk 2. és 5. bekezdés) és a foglalkoztatás (Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény 27. cikk 1. bekezdés i) pontja), illetve valamelyest az igazságszolgáltatáshoz való hozzáférés (Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény 13. cikk 1. bekezdés) eszközeként jelenik meg.

Ezzel kapcsolatban már a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezményt előkészítő hetedik ülésen látszott, hogy bár a meghatározások között a fogyatékossg és a fogyatékossgal élő ember fogalmát tartalmilag nem töltik ki, a fogyatékossg alapján történő hátrányos megkülönböztetés fogalmába beletartozik majd az észszerű alkalmazkodás is. A munkacsoport többsége egyetértett abban, hogy a fogalmát általánosan és rugalmasan kell meghatározni, hogy minél inkább alkalmazható legyen, például a foglalkoztatás, oktatás területén, figyelembe véve a különféle nemzeti jogi hagyományokat. Ezen felül kiemelendő, hogy az észszerű alkalmazkodás megítélési folyamata során figyelembe kell venni mind az egyént és szükségleteit, mind az észszerű alkalmazkodásra kötelezett entitást. Ugyanakkor az észszerűség kerete a válaszlehetőségeket megszorította. Ezt az állami támogatások esetleges lehetőségével akarták ellensúlyozni, illetve azzal, hogy az észszerű alkalmazkodás hiányával már megvalósul a hátrányos megkülönböztetés.

Végző formája szerint az észszerű alkalmazkodás olyan „elengedhetetlen és megfelelő módosításokat jelent, amelyek nem jelentenek aránytalan és indokolatlan terhet, és adott esetben szükségesek, hogy biztosítsák a fogyatékossgal élő személy alapvető emberi jogainak és szabadságainak a mindenkit megillető, egyen-

lő mértékű élvezetét és gyakorlását” (Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény 2. cikk 4. pont). Elmulasztása diszkriminációt, fogyatékoság alapján történő hátrányos megkülönböztetést jelent (Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény 5. cikk 3. pont), amelynek eltörlése érdekében és az egyenlőség előmozdítása céljából a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezményben részes államoknak minden megfelelő lépést meg kell tenniük.

Ugyanakkor a fogyatékoság alapján nyújtandó észszerű alkalmazkodási kötelezettség aszimmetrikus. Erre az uniós szabályozás még rá is erősít, hiszen más védett tulajdonság alapján észszerű alkalmazkodás nem igényelhető. A Fogyatékosjogi Keretirányelvben az észszerű alkalmazkodás hiánya nem kimondottan jelenti a hátrányos megkülönböztetés megvalósítását, mint ahogy ez mind az ADA, mind a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény esetén történik. Megjegyzendő, hogy a Foglalkoztatási Keretirányelv előkészítése során még ennek kimondására irányultak a törekvések. Azonban a Tanács az előkészítő folyamat során úgy látta, hogy a megfogalmazást tekintve nem lenne optimális a diszkrimináció definícióját specifikus normákkal megtűzdelni, ezért végül szétválasztották a hátrányos megkülönböztetés és az észszerű alkalmazkodás fogalmi meghatározását a Foglalkoztatási Keretirányelv 2. és 5. cikkében (Quinn, & Flynn, 2012: 41).

Az észszerű alkalmazkodás nem kifejezetten pozitív diszkrimináció és nem átmenetileg alkalmazandó speciális kivétel az egyenlő bánásmód elve alól, hanem sokkal inkább az egyenlő bánásmód és az antidiszkrimináció elve által igényelt kötelezettség (Goldschmidt, 2007: 46). Ez annak az eszköze, hogy minél több fogyatékos-sággal élő ember az élet számos területén tudjon mindenki mással azonos módon részt venni. A Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény szerint az észszerű alkalmazkodás meg nem valósítása a hátrányos megkülönböztetés egy formája. Ez azért is fontos, mivel ha csak pozitív diszkriminációként jelenne meg, nem lenne az állam részéről kikényszeríthető.

Az észszerű alkalmazkodás mellett fontos az *egyetemes tervezés* és a *hozzáférhetőség* fogalmát is említeni. Az előbbi olyan elv vagy módszer, amely alapvetően a termékek, a környezet, a programok és szolgáltatások olyan módon történő tervezését jelenti, hogy azok az emberek számára a lehető legnagyobb mértékben hozzáférhetővé váljanak, azokat mindenki különösebb adaptálás, speciális tervezés nélkül, s együttesen használhassa egyéb támogató eszközök és technológiák segítségével (Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény 2. cikk 5. bekezdés). Az egyetemes tervezés ennek megfelelően mind a hozzáférhetőséghez, mind az észszerű alkalmazkodáshoz kapcsolódó elgondolás. Ugyanakkor, ha minden területen alkalmazható lenne, lényegében eliminálhatná azokat: az egyetemes tervezés elve szerint alkotott környezet, felépített élet semmilyen különösebb adaptálást nem igényel. A hozzáférhetőséghez hasonlóan proaktív szemlélet jellemzi, s mindenki, nem csak a fogyatékos-sággal élő személyek által használható. A megfelelő tervezési elveket követve pedig az észszerű alkalmazkodás individuális jellegét is alkalmazni tudja. Céljukat – a mindenki más-sal azonos módon élvezhető jogok biztosítását – tekintve tehát azonos a hozzáférhetőség és az észszerű alkalmazkodás is, módszerüket tekintve azonban különbözőek.

A hozzáférhetőség csoportokhoz, az észszerű alkalmazkodás pedig egyénekhez kapcsolódik: a hozzáférhetőség biztosítása általános előírás, *ex ante*, feltétel nélküli kötelezettség (UN CRPD Committee GC No. 2, 25. pont, a továbbiakban GC No. 2). Ennek megfelelően a részes államoknak külön kérés nélkül kötelezettsége a hozzáférhetőség biztosítása, proaktív módon. Azokban az esetekben, amikor pedig a hoz-

záférhetőség általános biztosítása révén sem valósítható meg a hozzáférés a fogyatékossgal élő személy számára, ott az észszerű alkalmazkodás elve szükséges, az adott egyén igényeihez szabva.

Hozzáférhetőség	Észszerű alkalmazkodás
általános, elérendő sztenderd	individualizált
<i>ex ante</i> kötelezettség	<i>ex nunc</i> kötelezettség
proaktív	reaktív
fokozatosan megvalósítandó	azonnal megvalósítandó

(A táblázatot a szerző készítette az általánosan megfogalmazható állítások, jellemzők alapján.)

Az észszerű alkalmazkodás alapja az egyén szüksége, igénye. Ennek vonatkozásában a kötelezettség nem általános, hanem *ex nunc* hatállyal bír, ami azt jelenti, hogy akkor végrehajtandó, amint az adott fogyatékossgal élő személynél megjelenik az igény. Ebben az esetben a hozzáférhetőség elérendő sztenderdként jelenik meg, amelyet nem lehet előírásnak tekinteni. Az elérendő cél az egyén igényeinek való megfelelést jelenti, figyelembe véve a méltányosság és az önállóság elvét (GC No. 2, 27. pont). Ezen felül a hozzáférhetőség valamilyen mértékben magában foglalja az észszerű alkalmazkodás kötelezettségét is. Hiszen a hozzáférhetőség biztosítása révén a fogyatékossgal élő embereknek nemcsak a fizikai környezethez való hozzáférése valósul meg, hanem annál több is: számos joghoz mindenkivel azonos módon történő hozzáférést nyer, az egyéni elvárásokat is magában foglalva és az észszerű alkalmazkodásnak is megfelelően. Tökéletesen példázza mindezt egy fogyatékossgal, adott esetben kerekesszékkal élő munkavállaló azon kérése, hogy a bejáratot kiszélesítsék számára. Ez alapesetben észszerű alkalmazkodást valósít meg, de a szélesebb ajtó révén az intézmény hozzáférhetővé válik más fogyatékossgal élő, illetve kisgyerekes vagy nagyobb csomagokkal közlekedő emberek számára is. Így egyúttal az egyetemes tervezés általános elvei is teljesülnek.

AZ ÉSZSZERŰ ALKALMAZKODÁSI KÖTELEZETTSÉG ELŐFELTÉTELE: A FOGYATÉKOSSÁG

Az észszerű alkalmazkodási kötelezettség a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény értelmében a fogyatékossg alapján áll fenn, annak elmulasztása diszkriminációt valósít meg. Bár e kötelezettség a fogyatékossgal élő személyek jogairól szól, a fogyatékossgal élő személyek konkrét körét nem határozza meg a minél szélesebb körű védelem érdekében. Hosszas tárgyalások, egyeztetések folytak, hogy vajon szükséges lenne-e egy fogyatékossgfogalom konkretizálása. A legtöbbször a meghatározás ellen érveltek, s erre a fő indok az volt, hogy mindenféle definíció szükségszerűen kihagy egyeseket, s felölel másokat. Ezen felül a fogyatékossgot magát fogalmilag

meghatározni problematikus, és a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény céljai függvényében szükségtelen is.

Az egyik, akkori fogyatékoságmeghatározás végül a Preambulum e) bekezdésében, nem definícióként, de helyet kapott. Eszerint „a fogyatékoság egy változó fogalom (...), a fogyatékoság a fogyatékosággal élő személyek és az attitűdbeli, illetve a környezeti akadályok kölcsönhatásának következménye, amely gátolja őket a társadalomban való teljes és hatékony, másokkal azonos alapon történő részvételben.” Ezen felül a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény 1. cikkében, a célok között határozták meg a fogyatékosággal élő személyek csoportját, exemplifikatív módon. Eszerint: „Fogyatékosággal élő személy minden olyan személy, aki hosszán tartó fizikai, értelmi, szellemi vagy érzékszervi károsodással él, amely számos egyéb akadállyal együtt korlátozhatja az adott személy teljes, hatékony és másokkal egyenlő társadalmi szerepvállalását” (Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény, Article 1). Érdemes megjegyezni, hogy az eredeti angol szövegben a *mental*, magyar fordításában a „szellemi” kifejezés szerepelt, de mára szakmailag elfogadottabbá vált a *pszichoszociális* kifejezés. E meghatározás a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény egészével összhangban teljesen eltávolodik a történelmileg is domináns orvosi modelltől – amelynek középpontjában nem az ember, hanem a betegsége áll – a szociális modell irányába, elérve az emberi jogi modellt. Ez megjeleníti a társadalom és az egyén felelősségét, s azt, hogy a környezet megfelelő alkalmazkodásának hiánya teszi az adott embert fogyatékosá. Mivel a korlátozottság a környezetből származik, le is bontható, el is távolítható.

A Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény Bizottsága azon államok esetében, melyek a Fakultatív Jegyzőkönyvhöz is csatlakoztak, egyéni panaszvizsgálati joggal rendelkezik. A fogyatékoság kapcsán a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezményben megjelenő fizikai, intellektuális, pszichoszociális és érzékszervi károsodás az eddigi esetekben is megjelenik: fizikai fogyatékoság *A.F., S.C., X., H.M., Kenneth McAlaine* és *Liliane Gröninger* fiának ügyében, intellektuális fogyatékoság *Bujdosó*, érzékszervi fogyatékoság, vakság jelenik meg *Mr. F., Marie-Louise Jungelin, Nyusti*, míg siketség *A.M.* esetén fordul elő.

A Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény Bizottsága előtti *Ms. S.C. v. Brazil* ügy, habár a végül elfogadhatatlannak minősítették *ratione materiae*, a nemzeti jogorvoslat kimerítésének hiányára hivatkozva, számos fontos felvetést tartalmaz a fogyatékoság fogalmával kapcsolatban. A kérelmezőt, S.C.-t, hosszabb ideig tartó, baleset utáni térdserülése miatti betegszabadsága után a munkáltatói visszaminősítették. Ennek a hátránynak a minősítése miatt S.C. betegségét a fogyatékoság fogalmába tartozónak kívánta besorolni, amellyel azonban a Bizottság nem értett egyet. Kifejtették, hogy a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény 1. cikke nem kizárólagosan foglalja magába mindazokat, akik hosszán tartó fizikai, pszichoszociális, mentális vagy érzékszervi károsodással élnek, amely számos egyéb akadállyal együtt korlátozhatja az adott személyek teljes, hatékony és másokkal egyenlő társadalmi szerepvállalását. S.C. esetében pedig nem lehet olyan akadályoztatottságról beszélni, amely a társadalmi részvételt aláássa. E révén a Bizottság tudatosította a különbséget a betegség és a fogyatékoság között. Ez a szétválasztás megjelenik a luxemburgi bíróságnál is a *Chacón Navas*-ügyben.

A fogyatékoság nem a betegség „milyenségén”, hanem annak minőségén és fokán múlik. Ez olyan egészségügyi korlátozottság, amely kezdetben betegségnek

minősül, ez fogyatékos állapotot is eredményezhet tartósságából vagy krónikusságából kifolyólag. Az emberi jogi modell tükrében a fogyatékossgal élő személyek sokféleségét figyelembe kell venni (Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény, Preambulum i) pont) a lehetséges akadályokkal együtt. Ugyanakkor a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezményben semmit nem lehet úgy értelmezni, hogy esetlegesen más, hatályos nemzetközi jognak, előnyösebb, hatékonyabb szabályait rontsa. Nem korlátozhatóak, csorbíthatóak az abban garantált jogok arra hivatkozással, hogy az adott jogokat a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény csak kisebb mértékben ismeri el (Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény, 4. cikk, 4. pont).

A FOGYATÉKOSSJOGI ENSZ-EGYEZMÉNY BIZOTTSÁGÁNAK ÉSZSZERŰ ALKALMAZKODÁS- ÉRTELMEZÉSSSEL KAPCSOLATOS GYAKORLATA

A Bizottság az észszerű alkalmazkodás és a hozzáférhetőség kérdését több esetben is vizsgálta. Először 2012-ben a *H.M. v. Sweden* ügyben, ahol kérelmező, H.M. számára fogyatékossga alapján egy hidroterápiás medence lett volna szükséges. Igényét azonban elutasították, azzal érvelve, hogy a törvényt, melyen az elutasítás alapult, mindenre egyenlő mértékben alkalmazzák, függetlenül attól, hogy az adott személy fogyatékossgal élő-e vagy sem, ezért nem lehet szó diszkriminációról (H.M.-ügy. 8.2.). A Bizottság ezzel szemben a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény fényében arra a következtetésre jutott, hogy hiába alkalmazzák a jogot semlegesen, ha vannak bizonyos körülmények, amelyeket nem vesznek kellőképpen figyelembe. A hátrányos megkülönböztetés tilalmához való jog és a Fogyatékosjogi ENSZ-Egyezmény által garantált jogok élvezete is sérülhet, tényleges és észszerű indok nélkül, hiszen az is hiba, hogy ha különböző embereket teljesen más situációban egyformán kezelnek. Így ebben az esetben egy hidroterápiás medence építésének engedélyezése, amennyiben az nem jelent „indokolatlan és aránytalan terhet”, megfelelő lehetett volna. Ezt erősíti meg a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény egészséghez való jogot garantáló cikke is, az ellátás megfelelő színvonalát is garantálva, amelynek eléréséhez a részes államoknak mindent meg kell tennie, illetve a rehabilitációt, rehabilitációt is biztosítani kötelesek.

Mindezt összevetve a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény Bizottsága úgy találta, hogy a hidroterápiás medence iránti engedély elutasítása aránytalan és diszkrimináló hatású volt, megakadályozta egy fogyatékossgal élő személy egészséghez és rehabilitációhoz való jogát. Ennek megfelelően a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény számos cikkét megsértették (az 5., *Egyenlőség és hátrányos megkülönböztetéstől való mentesség*-ről szóló cikk (1), (3), az *Önálló életvitel és a közösségbe való befordulás*-ról szóló 19. cikk (b), az *Egészségügy*-ről szóló 25., és a *Habilitáció és rehabilitáció*-ról szóló 26. cikk, valamint az *Általános alapelvek* közül a 3. cikk (b), (d) és az *Általános kötelezettségek* 4. cikk (1) (d)).

Hazai vonatkozású a hozzáférhetőség kapcsán vizsgált *Nyusti v. Hungary ügyel* kapcsolatban a Bizottság az OTP ATM-ek hozzáférhetőségének hiányát, a bankokkal szembeni hátrányos megkülönböztetést vizsgálta, mivel azok önállóan nem

voltak használhatóak (Nyusti v. Hungary ügy 7.5. pont). A kérelmezők, Nyusti Szilvia és Takács Péter, mint bármelyik ügyfél, aki bankkártyával rendelkezik, bankautomatán keresztül szeretnék volna készpénzt felvenni. Ez azonban vakságukból adódóan segítség nélkül nem volt lehetséges, hiszen annak billentyűzete sem Braille írással nem volt ellátva, sem a gép nem rendelkezett hangfelismerő szoftverrel. A bank azzal védekezett, hogy minden nagyobb városban található egy bank, amely mindenki számára hozzáférhető. Ezt azonban a felperesek sérelmezték, hiszen ezáltal csak külön, egy helyen tudnák a szolgáltatást használni. Kérelmezték, hogy az összes automata legyen hozzáférhető, amely a bank éves bevételeinek mindössze 0,12 százalékos ráfordítását jelentené. A nemzeti fórumok kimerítése után a Bizottsághoz való fordulás során kiemelték, hogy a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény a nem állami szereplők számára is előírja a termékek és szolgáltatások hozzáférhetővé tételét, amelyre nem elég pusztán a terv kidolgozása, hanem annak megvalósítása is szükséges (Lewis, 2013: 419).

A Bizottság az elfogadhatóság tekintetében megállapította, hogy a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény és a Fakultatív Jegyzőkönyv már hatályban volt, így a kérelem befogadható. A részes államnak minden megfelelő intézkedést meg kell tennie a fogyatékosok alapján történő hátrányos megkülönböztetés felszámolása érdekében, akár magánszemélyről, akár intézményről vagy magánvállalkozásról legyen szó. Ezen felül pedig biztosítania kell a hozzáférhetőséget, melybe beletartozik a bankautomaták használatának garantálása. A Bizottság figyelembe vette, hogy Magyarország elismerte, hogy a felmerült kérdés „valós probléma”. Ugyanakkor kimondták a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény megsértését (9. cikk (2) bekezdés b) pont), mivel a részes állam nem tette meg a szükséges intézkedéseket, hogy a bank biztosítsa a mindenki mással azonos módon történő hozzáférést a bankautomatákhoz.

Az *X. v. Argentína* ügyben, a strasbourgi bíróság eseteihez hasonlóan, a fogvatartással kapcsolatosan merült fel a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény sérelme. A kérelmező, tekintettel fogyatékoságára, friss gerincműtétére, illetve agyi infarktusra, amely eredményeképpen mind tudati, mind érzékszervi bizonytalanságokkal küzdött, kérelmezte a házi őrizet lehetőségét és a rehabilitáción való részvételének biztosítását. Ezt azonban elutasították és börtönbe zárták, ahol nem biztosították számára a megfelelő körülményeket. A Bizottság kimondta, hogy a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezményt megsértették (Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény 9. cikk (1) és (2) bekezdés, a 14. cikk (2) bekezdése, 17. cikk). Hiszen egy fogvatartási intézménynek is meg kell felelnie a hozzáférhetőségi követelményeknek, s biztosítania szükséges mind az észszerű alkalmazkodást, mind a rehabilitáció lehetőségét, összhangban a Fogyatékosjogi ENSZ-Egyezmény általános céljaival, a személy függetlenségét, önálló életvitelének gyakorlásához mindenkiel azonos jogát, különös tekintettel a személy helyzetére, megelőzve, hogy még súlyosabb állapotba kerüljön (*X. v. Argentína* ügy, 9. pont).

A munkavállalással kapcsolatos *Marie-Luise Jungelin v. Sweden* ügyben Marie-Luise Jungelin súlyos látásproblémával küzdött, ebből kifolyólag nem tudott a megszokott, másokhoz hasonló módon állásinterjúkra jelentkezni és a kiválasztási folyamatban részt venni. Ezen felül az adott munkahelyén a megfelelő módosítás, változtatás hiánya miatt nem tudta kellően ellátni feladatait, amelyet azonban – sajnálatos módon – a helyi munkaügyi bíróság sem írt elő. Ennek következtében a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény több cikkére hivatkozva (Fogyatékosjogi ENSZ-egyez-

mény 5., és 27.) panasszal élt. A Bizottság többsége úgy ítélte meg, hogy nem történt jogsértés, mivel maga az eset a Fogytékosjogi ENSZ-egyezmény Svédország általi aláírása és ratifikációja előtt történt. Habár tény, hogy mire az ügy lezárult, már Svédország is részesévé vált a Fogytékosjogi ENSZ-egyezménynek, ez azonban még akkor sem jelent kötelezettséget. Ezen felül – ahogy a többség kiemelte –, nem szabad elfeledkezni arról, hogy az ügy megtörténte és a döntési idő óta milyen technológiai fejlődés ment végbe, amelynek fényében az akkori igények mostanra már elelőnyésző költséggel járnának. Megjegyzendő, hogy a Bizottság vizsgálatát negatívan befolyásolta, hogy Marie-Luise Jungelin kevés bizonyítékot tudott szolgáltatni annak alátámasztására, hogy a nemzeti döntés önkényes volt.

Svédország védekezésül kifejtette, hogy az észszerű alkalmazkodás megvalósítása és az észszerűség kérdése a svéd jogban összhangban áll a Fogytékosjogi ENSZ-egyezményben és a Foglalkoztatási Keretirányelvben előírtakkal, illetve hivatkozott a strasbourgi bíróság joggyakorlatára is, kiemelve, hogy a gazdasági relevanciával is bíró kérdéseket alapvetően nemzeti szinten lehet eldönteni. Ennek megítéléséhez egy, a nemzetközi jogon alapuló, négy lépésből álló analízis révén jutottak. E szerint először a szükséges kiadásnak a munkáltató által elfogadhatónak kell minősülnie. Másodszor mérlegelendő, hogy a módosításnak a fogyatékossgal élő személyre, illetve a munkakörnyezetre gyakorolt hatása milyen mértékű. Harmadszor pedig azt kell megítélni, hogy a szükséges módosítás mit jelent az adott személy munkavégzési képességével összefüggésben, s végül pedig, hogy előreláthatólag az eszközöket meddig fogják tudni majd használni (*Ms. Jungelin*-ügy 8.5.). Ezeken alapulva úgy ítélték meg, hogy az alkalmazkodás, módosítás túlságosan komplikált, költséges és időigényes lenne, így *Ms. Jungelin* esetében a szükséges eszközök finanszírozásával kapcsolatos kiadások nem minősülnek észszerűnek, pusztán azon alapulva, hogy más munkavállalókkal azonos helyzetet teremtsenek számára.

Véleményem szerint a Bizottságnak radikálisabbnak kellett volna lennie. Ezt a tagok ellenvéleményükben és az ezzel részben párhuzamos véleményben is kifejtették. Elsődlegesen a Fogytékosjogi ENSZ-egyezmény által felállított észszerű alkalmazkodási követelményeknek kell megfelelni, szem előtt tartva az észszerű alkalmazkodás távolra mutató hatását és azt, hogy annak megítélése egyéni mérlegelésen alapul, esetről esetre változik. Ezeket a szempontokat a nemzeti bíróság nem vette figyelembe, hiszen az észszerű alkalmazkodás nemcsak közvetlenül a fogyatékossgal élő személy viszonylatában, hanem a munkatársak vonatkozásában is hatással bír. A részben csatlakozó ellenvélemény ezen felül kiemelte, hogy a svéd bíróság nem helyesen alkalmazta az észszerű alkalmazkodás lehetőségét, és nem megfelelően élt az észszerűség és arányosság mérlegelésével. A Fogytékosjogi ENSZ-egyezmény Bizottságának döntése, bár a jognak megfelelő volt, mégsem használta ki a lehetőséget, hogy kiemelje az észszerű alkalmazkodás jelentőségét, hosszan tartó hatását. Ezen felül nem vizsgálta a közvetlen kiadás-költség viszonyát, a foglalkoztatásra gyakorolt általános hatását sem. A Bizottság az ügy kapcsán csak az eljárásjogi problémákat vette figyelembe, nem mérlegelve a döntésnek és magának az észszerű alkalmazkodásnak a hatását. Minimális lépésként a Fogytékosjogi ENSZ-egyezmény egészével összhangban megfelelő lépések megtételét kellett volna javasolni a megvalósítás biztosításának céljából (*Fina, Cera, & Palmisano, 2017: 116.*).

A Bizottság a *Mr. F. vs. Austria* ügyben állapított meg jogsértést. A kérelmező, egy vak személy, a *Nyusti és Takács* ügghöz hasonlóan, nem tudott a megfelelő információhoz hozzáférni, nem tudta megfelelően használni a tömegközlekedés digitális audiórendszerét, amelynek segítségével nyomon tudta volna követni a tömegközlekedést a 2011-es villamosvonal-fejlesztést követően. A Bizottság a Fogytékosjogi ENSZ-egyezmény sérelmét (Fogytékosjogi ENSZ-egyezmény 5. és 9. cikk) állapította meg, mivel nem biztosították a megfelelő hozzáférést az információhoz, bár a részes állam azzal próbált védekezni, hogy lehetőség van egy applikáció letöltésére. A Fogytékosjogi ENSZ-egyezmény észszerű alkalmazkodásának fogalma az elengedhetetlen és megfelelő módosítások kapcsán tartalmazza, hogy a módosításoknak az észszerűségi keretek között hatékonyan is kell lenni, s az aránytalan és indokolatlan teher jelenti az egyedüli mentesülési okot.

A LUXEMBURGI BÍRÓSÁG ÉSZSZERŰ ALKALMAZKODÁS-ÉRTELMEZÉSE

Az Európai Unió a Fogytékosjogi ENSZ-egyezmény értelmében az első regionális integrációs szervezetként 2007. március 30-án aláírta, majd 2010. december 23-án ratifikálta a Fogytékosjogi ENSZ-egyezményt. Ezáltal az emberi jogok történelme mérföldkőhöz érkezett: az uniós ratifikáció világos üzenetet és kötelezettséget jelentett az uniónak és a tagállamoknak is. Az Európai Unió magának a fogyatékoságnak a fogalmát nem határozza meg, s nem is utalja a tagállamok jogára sem. Mindebből az következik, hogy a közösségi jogi rendelkezést önállóan és egységesen kell értelmezni, összefüggéseire és a szabályozás céljaira tekintettel. A fogyatékoságot a többi antidiszkriminációs alap között, 2000 óta a Foglalkoztatási Keretirányelv révén szabályozza. Az észszerű alkalmazkodás fogalmát is itt határozzák meg, de nincs kifejezetten rögzítve, mint a Fogytékosjogi ENSZ-egyezményben, hogy annak hiánya hátrányos megkülönböztetést jelent.

A Foglalkoztatási Keretirányelv hatálybalépése után – sajnálatos módon – a luxemburgi bíróság kezdetben még az orvosi modellt követve értelmezte a *Chacón Navas*-ügyben a fogyatékoság kérdését és fogalmát. Ennek meghaladására a Fogytékosjogi ENSZ-egyezmény 2010-es ratifikációja után került sor a *HK Danmark*-ügyben.

A *Chacón Navas*-ügy a fogyatékoság fogalmának első esetjogi értelmezése, a Foglalkoztatási Irányelv hatálybalépése után hat évvel. Chacón Navast hosszan tartó betegsége, az egészségügyi állapota javulásának kilátástalansága miatt, jogellenesen bocsátották el. Emiatt bírósághoz fordult, az egyenlő bánásmód megsértésére és a hátrányos megkülönböztetésre hivatkozva. Így a bíróságnak azt kellett meghatároznia, hogy a Foglalkoztatási Keretirányelv értelmében a „betegség” a fogyatékoság fogalma alá tartozik-e. A luxemburgi bíróság ezzel kapcsolatban kimondta, hogy ahhoz a betegségnek hosszú távon kell hatást gyakorolni az adott személy életére, illetve elhatárolja a betegséget és a fogyatékoságot. Nem lehet a kettőt összemosni, azonosan kezelni. Ezen felül a főtanácsnok felveti az észszerű alkalmazkodás kötelezettségét, amelyet a munkáltatónak az elbocsátás helyett alkalmaznia kellett volna. Hiszen csak abban az esetben nem jogellenes egy felmondás,

hogy ha a munkáltató élt minden olyan eszközzel, amely révén a munkavállaló fogyatékoságából eredő hátrányokat enyhíteni, kompenzálni tudja annak érdekében, hogy a fogyatékossgal élő személy megtarthassa a munkáját.

A paradigmaváltást jelentő *HK Danmark*-ügyben Ring és Werge női munkavállalókat különböző okokból elbocsátották: egyikük munkaviszonyát krónikus, degeneratív ízületi gyulladás miatti többszörös betegállománya, másikukét pedig egy autóbalesetből származó maradványbetegség miatt szüntették meg. A *HK Danmark*-ügy a fogyatékossg fogalmának a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezménynek megfelelő, a szociális, társadalmi modellt tükröző ábrázolásában és az észszerű alkalmazkodás kapcsán is újat hozott: értelmezte és példát hozott az észszerű alkalmazkodás tartalommal való megtöltésére. A luxemburgi bíróság immár kimondta a szociális, emberi jogi modell értelmében, hogy amennyiben valamely, főleg testi, pszichoszociális vagy lelki ártalmon alapuló betegség – legyen akár gyógyítható, akár gyógyíthatatlan – olyan korlátozottsággal jár, amely – egyéb akadályokkal együtt – akadályozhatja az adott személyt abban, hogy teljes, hatékony és más munkavállalókkal egyenlő szerepet vállaljon a szakmai életben, illetve ez a korlátozás hosszan tartó, úgy ez a Foglalkoztatási Keretirányelv értelmében beletartozhat a „fogyatékossg” fogalma alá. Az ugyanakkor, hogy az adott személy csak korlátozottan képes a munkavégzésre, még nem gátolja meg, hogy egészségi állapotát tekintve a „fogyatékossg” kategóriájába essen, mivel a fogyatékossg, mint állapot – a munkáltatók érvelésével szemben – nem jelenti szükségszerűen a munkára való teljes képtelenséget. Tehát attól, hogy egy adott személy csak részmunkaidőben képes a munkavégzésre, még ugyanúgy beletartozhat a „fogyatékos” fogalmába.

Ezen felül már Ring esetén, az ügy utóélete vonatkozásában megjelent egy lehetséges alkalmazkodási modell: elbocsátása után részmunkaidőben, állítható magasságú asztal biztosítása révén sikerült máshol elhelyezkednie. Az ügy pikantériájaként korábbi munkáltatója – aki Ring esetén nem kínált alternatívát – maga is átalakította a munkakörnyezetet, biztosított állítható magasságú asztalokat és részmunkaidős állást is meghirdetett. Mindezek fényében a luxemburgi bíróság a Foglalkoztatási Keretirányelv 5. cikkét úgy értelmezte, hogy a munkaidő csökkentése megfelelő alkalmazkodási intézkedésnek minősülhet, ugyanakkor annak megvizsgálása, hogy ennek az intézkedésnek az alkalmazása aránytalan terhet jelent-e a munkáltató számára, a nemzeti bíróság feladata.

Fontos ebben a körben arra is emlékeztetni, hogy a tagállamokat széles autonómia illeti meg mind a foglalkoztatáspolitikai célkitűzések, mind azok elérése érdekében alkalmazott eszközök meghatározása tekintetében. Ebből kifolyólag megítélésem szerint a luxemburgi bíróság sajnálatos módon nem viszi végig teljes mértékben következetesen gondolatmenetét. Az ítélet akkor lenne teljes, ha a luxemburgi bíróság ítéletében kimondta volna, hogy minden olyan hasonló rendelkezés, amely nem tesz egyértelműen különbséget fogyatékos és nem fogyatékos munkavállaló között, magában foglalja a közvetett diszkrimináció lehetőségét. Különösen igaz lenne ez egy olyan területen, mint a munkajogi jogviszony, ahol a felek alá-fölérendelt viszonyban állnak és a jogaiban megsértett fél a hagyományosan alárendelt szereplő.

A *Coleman*-ügy esetén a luxemburgi bíróság kapcsolati alapon, vertikálisan is kiterjesztette a fogyatékosjogi védelmet, azáltal, hogy az édesanyját, S. Coleman gyermeke fogyatékossga miatt a munkaviszonyából való elbocsátása kapcsán védelemben részesítették. Már itt is megjelenik az észszerű alkalmazkodás, hiszen S.

Coleman hivatkozik a nemzeti bíróság előtt arra, hogy az elbocsátása helyett az ő esetében is lehetőség lett volna a munkaidő megfelelő alakítására. A *Kaltoft-ügyben* pedig a bíróság még kifejezettebben követte a szociális modell irányát, hiszen azt mondta ki, hogy amennyiben egy adott személyt hátrány ér a mindennapi életében, esetünkben a túlsúlyából kifolyólag, akkor ő is minősülhet a Foglalkoztatási Kezeli irányelv hatálya alá tartozó, fogyatékossgal élő személynek.

ügy	fogyatékossg	terület	egyéb kérdések
Chacón Navas (2006)	orvosi modell, betegség/fogyatékossg		Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény ratifikálása előtt
Coleman (2008)	kapcsolatalapú fogyatékossg	foglalkoztatás, munkavégzés	
HK Danmark (2013)	szociális modell, hosszan tartó hátfájás		észszerű alkalmazkodás megjelenése
Kaltoft (2014)	túlsúly mint fogyatékossg		

(A szerző által készített táblázat.)

A STRASBOURGI BÍRÓSÁG „ÉSZSZERŰ ALKALMAZKODÁS”-ÉRTELMEZÉSE

Az Európa Tanács kiemelkedő dokumentuma az *Emberi Jogok Európai Egyezménye* (továbbiakban: EJEE) „élő eszközként” (vagyis *living instrument*, melyet a Tyrer-ügyben mondtak ki) folyamatosan fejlődik az Európai Emberi Jogi Bíróság gyakorlata által. A strasbourgi bíróság egészen 2009-ig, a *Glor v. Switzerland* ügyig a fogyatékossgal élő személyekkel kapcsolatban az EJEE egyéb, szubsztantív cikkére, nem a hátrányos megkülönböztetésre vonatkozó 14. cikkre hivatkozott. Általában az eseteket az EJEE 3. *A kínzás vagy embertelen, megalázó bánásmód tilalma*, 5. „A szabadsághoz és a biztonsághoz való jog”, és a 8. cikkek, a *Magán- és családi élet tiszteletben tartásához való jog* alapján értelmezték.

A *Glor*-ítélet több szempontból is precedensértékű: azon felül, hogy ekkor állapították meg először a 14. cikk „egyéb helyzete” keretében a fogyatékossg sérelmét, itt hivatkozzák először a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezményt, s itt használták először az észszerű alkalmazkodás koncepcióját. E három „elsődleges használat” még inkább kiemeli az ügyet, amely nem a tipikus fogyatékossgal kapcsolatos esetek közé tartozik. *Glor* cukorbetegsége miatt nem felelt meg a katonai szolgálat előírásainak, így az előszűrést végző orvos katonai szolgálatra alkalmatlannak nyilvánította. Ennek ellenére felszólították adófizetésre, mivel a katonai szolgálatot nem teljesítette. *Glor* úgy vélte, hogy az EJEE 14. cikkét sértve diszkriminálták és kifejtette, hogy neki szándékában állt a katonai szolgálatot teljesíteni, de egészségi állapotára

tekintettel ezt nem engedélyezték számára. Emellett még adófizetést is róttak rá, mivel fogyatékoságát csekély mértékűnek ítélték (vagyis kevesebbnek, mint negyven százalék), és ilyen esetben adófizetési kötelezettség terheli.

Kiemelendő, hogy a strasbourgi bíróság kifejezetten utal a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezményre – ez azért is kiemelkedő jelentőségű, mert közvetlenül és kifejezetten hivatkozik a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezményre, annak ellenére, hogy még azelőtt történtek az események, hogy a Közgyűlés elfogadta volna az egyezményt, vagy az adott állam, Svédország részese lett volna ennek. Ennek kapcsán kifejtette, hogy mind Európában, mind világviszonylatban egyetértés van abban a tekintetben, hogy a fogyatékossgal élő embereket védeni kell a diszkriminációtól, még abban az esetben is, ha csak csekély mértékű fogyatékossgáról van szó (*Glor v. Switzerland* 53. pont. Így volt ez például az *Alajos Kiss v. Hungary* ügyben is, s ez megjelenik a luxemburgi bíróság *HK Danmark* üggyel kapcsolatban is.) Jelen esetben mind a hátrányos megkülönböztetés tilalmáról szóló 14., mind a magán- és családi élet tiszteletben tartásáról szóló 8. cikk sérelmét megállapították, kiemelve, hogy a nemzeti hatóságok nem teremtették meg az egyensúlyt a közérdek és a kérelmező jogai és szabadsága között. A kivetett adó céljának és hatásának tükrében nem fogadható el a nemzeti hatóság által teremtett különbségtétel azok között, akik nem felelnek meg a katonai előírásoknak és így nem kell adót fizetniük, illetve azoknak, akik nem felelnek meg, de adót kell fizetniük, mert nincs alapvető és észszerű kapcsolat az elvek és a védendő demokratikus értékek között. Ezen felül a nemzeti hatóságok elmulasztották az észszerű alkalmazkodás lehetőségét biztosítani, mivel nem kerestek megoldást Glor egyéni körülményeire. A strasbourgi bíróság felhívta a figyelmet arra is, hogy adott esetben megfelelő megoldást jelenthetett volna egy fizikailag kevésbé megterhelő pozícióba való helyezése.

A hozzáférhetőség és az észszerű alkalmazkodás kérdéskörét tökéletesen szemlélíti a strasbourgi bíróság *Guberina v. Croatia* ügye, ahol a hozzáférhető otthonok észszerű alkalmazkodáson keresztüli garantálása volt a fő kérdés. A luxemburgi bíróság előtti Coleman-ügyet is felidéztek a kapcsolat alapú fogyatékosjogi védelem vonatkozásában, hiszen ebben az esetben a súlyosan és többszörösen fogyatékossgal élő gyermek édesapja akadálymentesített, hozzáférhető, új otthonba költözésükkor igényelte a nemzeti jog alapján járó adómentességet. Ezt a kérelmét azonban a nemzeti fórumok elutasították, arra hivatkozással, hogy a korábbi lakás is el volt látva a szükséges közüzemi rendszerrel. Azt azonban nem vették figyelembe, hogy az többek között lifttel sem rendelkezett, így a kérelmező gyermeke számára nem volt biztosítva a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény által is megerősített hozzáférhetőség.

A strasbourgi bíróság kimondta, hogy a nemzeti fórumok nem vették figyelembe a kérelmező gyermekének fogyatékossgát és a nemzetközi szerződésekből, többek között a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezményből fakadó észszerű alkalmazkodási kötelezettségeit. Ezen felül megállapította, hogy a nemzeti jog egyéb rendelkezése alapján a fogyatékossgal élő emberek számára való hozzáférhetőségi kötelezettség, különösen egy lift, alapfeltétel.

Magát a fogyatékossgát az EJEE-ben az „egyéb helyzet” keretén belül értelmezik. De ez semmiképpen sem szűkítően értelmezendő, egy-egy személyhez kötött. Ennek fényében, habár maga a kérelmező nem tartozik egyetlen hátrányos csoporthoz sem, hiszen ő maga nem rendelkezik fogyatékossgal, hivatkozhat az EJEE 14. cikkére, amelynek keretében gyermeke fogyatékossga alapján hátrányos

megkülönböztetésben részesült, vagyis egy egyént kevésbé kedvező bánásmódban részesítenek egy másik személy állapotából kifolyólag, hivatkozva a *Coleman*-ügyre, amelyben kiterjesztették a Foglalkoztatási Keretirányelv hatályát a fogyatékossgal élő gyermeket ellátó édesanyára is.

Érdekesség, hogy ezzel kapcsolatban a beavatkozó felek kiemelték, hogy a hozzáférhetőség, a hátrányos megkülönböztetés tilalma és az észszerű alkalmazkodás együtt értelmezendő. Emellett a hozzáférhetőség és az észszerű alkalmazkodás szorosan összekapcsolódik, hiszen azonos céllal bírnak: a mindenki mással azonos alapon élvezhető jogokat biztosítani. Ugyanakkor különböző alapokon nyugszanak: az általános akadálymentesítés alapvetően a fogyatékossgal élő személyek hozzáférhetőségi szükségleteinek előrelátásán nyugszik, míg az észszerű alkalmazkodás kifejezetten az adott személy igényeit kívánja kielégíteni. Mindemellett egy nem akadálymentesített ház lehetetlenné teszi a közösségi életben való részvételt, izolál és szegregál, s nemcsak az adott fogyatékossgal élő személyt rekeszti, hanem az egész családját is. Ennek fényében a strasbourgi bíróság kimondta, hogy a nemzeti hatóság igen szűk megközelítést alkalmazott az alapvető infrastrukturális követelmények mérlegelése során, ami egy fogyatékossgal élő személy esetén más, ezen felül nem megfelelően használták az észszerű alkalmazkodás követelményét sem. Ez a strasbourgi bíróság részéről kiemelkedően jelentős lépés, mivel értelmezi és alkalmazza az észszerű alkalmazkodás és a hozzáférhetőség fogalmát.

ÖSSZEGZÉS

A Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény adta keretek a fogyatékossg és észszerű alkalmazkodás tekintetében megkérdőjelezhetetlen jelentőséggel bírnak: számtalan esetben segítik a fogyatékossgal élő ember számára a lehető legteljesebb életet. A Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény Bizottsága előtt lévő ügyekben a fogyatékossg kérdése nem is kell, hogy kérdés legyen, hiszen csak a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény értelmében fogyatékossgal élő személyek eseteit vizsgálhatja. Így velük kapcsolatos az észszerű alkalmazkodás értelmezése is, sok esetben életminőségbeli változást jelentve, mutatva. Az esetekből látva is hasonló irány rajzolódik ki a strasbourgi bírósági esetjogból is: a Bizottsághoz hasonló fogyatékossgal élő személyek számára szükséges észszerű alkalmazkodási kötelezettség rajzolódik ki.

Más a helyzet azonban a luxemburgi bíróság előtt: egyrészt a foglalkoztatás és munka világába nem minden, a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény értelmében fogyatékossgal élő személy kerül – sajnos – bele. Másrészt, s valamelyest ebből is kifolyólag, az észszerű alkalmazkodást ilyen viszonylatban más tartalommal is töltik meg, eltolva fontosságáról és lehetséges szerepéről a hangsúlyt. Itt az észszerű alkalmazkodás nem a fogyatékossgal élő személyek mindenki máshoz való jogainak gyakorlása elérésének eszköze, hanem egy – szintén nagyon fontos – alkalmazkodási igényre való lehetőség, amely ugyanakkor feltételezi és elvárja a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény fogyatékossgfogalmának való megfelelést.

Joggal merül fel a kérdés, hogy lehet-e ugyanarról a helyzetről beszélni – amelyre az észszerű alkalmazkodás az adható válasz – egy olyan személy esetében, aki hosszan tartó hátfájással küzd és egy állítható magasságú asztal jelenti számára a megoldást, vagy vak, illetve kerekesszéket használó, a pszichoszociális fogyaté-

kossággal élő személyekről nem is beszélve. Jelenthet-e az észszerű alkalmazkodás a fogyatékosággal élő személyek számára egy tényleges utat, vagy az uniós értelmezési keretek abszolút tévútra visznek? Kinek segít a hozzáférhetőség kérdéskörével oly sokszor vegyített észszerű alkalmazkodási kötelezettség? Vagy az, hogy egy fogyatékosággal élő személy igényelhesse a hozzáférhetőséget, az nagyobb teher, mélyebb (ön)stigmatizáció? A luxemburgi bíróság előtt jelenleg ez utóbbi bizonyos, egyéb platformokon látni még reményt.

Felhasznált irodalom

- Fina, V. D., Cera, R., & Palmisano, G. (2017). *The United Nations Convention on the rights of persons with disabilities. A commentary*. Heidelberg: Springer, 116.
<https://doi.org/10.1007/978-3-319-43790-3>
- Goldschmidt, J. E. (2007). Reasonable accommodation in EU equality law in a broader perspective. *ERA Forum*, 8(1), 46. <https://doi.org/10.1007/s12027-007-0006-7>
- Kayess, R., & French, P. (2008). Out of darkness into light? Introducing the Convention on the Rights of Persons with Disabilities. *Human Rights Law Review*, 8(1), 11.
<https://doi.org/10.1093/hrlr/ngm044>
- Lewis, O. (2013). *Nyusti and Takacs v. Hungary*: decision of the UN Committee on the rights of persons with disabilities. *European Human Rights Law Review*, évfolyamszám (4), 419.
- Quinn, G., & Flynn, E. (2012). Borrowings: The past and future of EU non-discrimination law and policy on the ground of disability. *American Journal of Comparative Law*, 60(23), 41.
<https://doi.org/10.5131/AJCL.2011.0023>

Jogszabályok

- Americans with Disabilities Act* of 1990. Pub. Law 101–336. § 1. 108th Congress, 2nd session. 1990. július 26-ától hatályos. (ADA). Módosítva ADA Amendments Act of 2008. 42 USCA § 12101. 2009. január 1-jétől hatályos. Pub. L. No. 110–325, 122 Stat. 3553 (2008) Codified at 42 U.S.C. § 12101 et seq.
- Egyezmény az emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről*, Council of Europe, European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms. 4 November 1950, ETS 5. (Emberi Jogok Európai Egyezménye, EJE).
- Foglalkoztatási Keretirányelv*. A Tanács 2000/78/EK irányelve (2000. november 27.) a foglalkoztatás és a munkavégzés során alkalmazott egyenlő bánásmód általános kereteinek létrehozásáról OJ L 303, 2000.12.02. 16–22.
- Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény*. A fogyatékosággal élő személyek jogairól szóló ENSZ-egyezmény. Convention on the Rights of Persons with Disabilities. Elfogadva 2006. december 13. G.A. Res. 61/611, U.N. GAOR, 61st Sess., U.N. Doc. A/RES/61/611 (2006), Hatályba lépésének ideje: 2008. május 3.
- Rehabilitation Act* of 1973 Pub.L. No. 93–112., Section 504.
- GC No. 2. UN CRPD Committee General Comment No. 2.

Jogesetek

- A.F. vs. Italy CRPD/C/13/D/9/2012.
- Alajos Kiss v. Hungary* (ECHR no 38832/06. 2010. május 20-ai ítélet. 44. pont)
- A.M. v. Australia, CRPD/C/13/D/12/2013.
- C-13/05. sz. *Sonia Chacón Navas kontra Eurest Colectividades SA* ügyben 2006. július 11-én hozott ítélet. [EBHT 2006., I-6467.]
- C-303/06. sz. *S. Coleman kontra Attridge Law és Steve Law*. 2008. július 17-én hozott ítélet. [ECLI:EU:C:2008:415]
- C-335/11 és C-337/11. sz. egyesített ügyek. *Jette Ring nevében eljáró HK Danmark kontra Dansk almennyttigt Boligselskab és Lone Skouboe Werge kontra Dansk Arbejdsgiverforening képviselőtében Pro Display A-S*. 2013. április 11-én hozott ítélet. [ECLI:EU:C:2013:222] (HK Danmark-ügy)

C-354/13 *Karsten Kaltoft* nevében eljáró Fag og Arbejde (FOA) és a Billund Kommune nevében eljáró Kommunernes Landsforening (KL). 2014. december 18-án hozott ítélet. [ECLI:EU:C:2014:2463]

Glor v. Switzerland ECHR no. 13444/04 2009. április 30-ai ítélet. (*Glor v. Switzerland* ügy)

Guberina v. Croatia, ECHR no. 23682/13. 2016.03.22.

Kenneth McAlpine v. The United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland CRPD/C/8/D/6/2011.

Mr. F. v. Austria CRPD/C/14/D/21/2014. 12th session (17 August-4 September 2015) UN CRPD Committee, 21 September 2015. (*Mr. F. v. Austria* ügy)

Mr. X. v. Argentina CRPD/C/D/2/2010 (11th Session 31 March-11 April 2014) 2014. (*X. v. Argentina* ügy)

Ms. Marie-Louise Jungelin v. Sweden CRPD/C/12/D/5/2011. 12th session (15 September-3 October 2014) UN CRPD Committee, 14 November 2014. (*Ms. Jungelin* ügy)

S.C. v. Brazil CRPD/C/12/D/10/2013.

Tyrer v. United Kingdom, ECHR (1978) no. 5856/72

UN CRPD Committee *H.M. v. Sweden* CRPD/D/7/3/2011. 7th session (16–20 April 2012) 2012. május 21. (*H. M. v. Sweden* ügy)

UN CRPD Committee *Szilvia Nyusti, Péter Takács and Tamás Fazekas v. Hungary* CRPD/C/9/D/1/2010. 9th Session (15–19 April 2013) 2013, 10th session (2 to 13 September 2013) 2013 (*Nyusti v. Hungary* ügy)

Zsolt Bujdosó and five others v. Hungary CRPD/C/10/D/4/2011

